

Darbs pie 2022. gada Eiropas Komisijas Ziņojuma par tiesiskumu

Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs

2022. gada 16. martā

Tiesībsarga darbs un funkcijas

- Tiesībsargs Latvijā pilda vairākas funkcijas: nacionālās cilvēktiesību iestādes, līdztiesības iestādes, bērnu ombuda, nacionālā preventīvā mehānisma funkcijas, uzrauga ANO Konvencijas par cilvēku ar invaliditāti tiesībām konvencijas ieviešanu Latvijā, uzrauga un veicina labas pārvaldības principu ievērošanu.
- 2021. gada 7. janvārī tika veikti grozījumi Tiesībsarga likumā, kas stājās spēkā 2022. gada 1. janvārī:
 - Personu uz tiesībsarga amatu var virzīt ne mazāk kā 10 Saeimas deputāti (iepriekš izvirzīšanai bija vajadzīgi ne mazāk kā 5 Saeimas deputāti);
 - Viena un tā pati persona var būt par tiesībsargu ne vairāk kā divus termiņus pēc kārtas (iepriekš termiņu skaits netika ierobežots).
- Pēdējo 3 gadu laikā tiesībsargs vērsies Satversmes tiesā 8 reizes:
 - Garantētais minimālais ienākumu līmenis (53,00 eiro mēnesī). Tiesībsargs norādīja, ka GMI līmenis ir pārāk zems, lai nodrošinātu minimālos cilvēka cienīgas eksistences priekšnoteikumus. 2020. gada 25. jūnijā Satversmes tiesa spriedumā atzina, ka norma neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.
 - Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta (VSNP) apmērs nenodarbinātām personām ar invaliditāti un senioriem. Tiesībsargs norādīja, ka pabalsta apmērs nav pietiekams, lai nodrošinātu pamatvajadzības, un ka pret pabalsta saņēmējiem tiekot pieļauta diskriminācija uz invaliditātes, vecuma un sociālā stāvokļa pamata. 2020. gada 9. jūlijā Satversmes tiesa spriedumā atzina normu par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru nenodarbinātām personām ar invaliditāti un senioriem par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109. pantam.
 - Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs personām ar invaliditāti. Tiesībsargs uzsvēra, ka pabalsta apmērs ir nepietiekams pat pamatvajadzību apmierināšanai un nav cilvēka cieņai atbilstošs. 2020. gada 9. jūlijā Satversmes tiesa lēma, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1., 91. un 109. pantam.
 - Trūcīgas personas ienākumu sliekšnis (līdz 128,06 eiro mēnesī). Tiesībsargs uzsvēra, ka trūcīgas personas statuss ir būtisks, jo tas nodrošina mazāk aizsargātajām personām piekļuvi sociālā atbalsta sistēmām. Valstij ir pienākums nodrošināt sociālo palīdzību. 2020. gada 16. jūlijā Satversmes tiesa lēma, ka norma neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.
 - Minimālās vecuma pensijas apmērs. Tiesībsargs norādīja, ka apmērs nav pietiekams, lai nodrošinātu tā saņēmēju pamatvajadzības: veselīgu ēdienu, apģērbu, mājokli, un veselības aprūpi. 2020. gada 10. decembrī Satversmes tiesa lēma, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.
 - Par valsts nodevu par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā. Tiesībsargs norādīja, ka esošās normas neparedz dažādu ģimenes formu atzīšanu. 2021. gada 8. aprīlī Satversmes tiesa atzina apstrīdēto normu (ciktāl tā attiecas uz mantojuma atstājēja pārdzīvojušo tā paša dzimuma partneri, kuram ar mantojuma atstājēju bija izveidota ģimene) par neatbilstošu Satversmes 110. panta pirmajam teikumam.
 - Veselības aprūpes darbinieku darba samaksa. Tiesībsargs norādīja, ka 2020. gada valsts budžeta likumā veselības aprūpes darbinieku darba samaksai atvēlēta tikai aptuveni puse no

finansējuma pieauguma, ko Saeima iepriekš noteikusi. Tas neatbilstot likumdevēja pienākumam ievērot paša izdotās tiesību normas un radot tiesisku nedrošību sabiedrībā. 2021. gada 7. maijā Satversmes tiesa atzina šīs budžeta normas par atbilstošām Satversmes 1. un 66. pantam.

- Par iedzīvotāju ienākuma nodokli. Tiesībsargs norādīja, ka likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" normas paredz saimnieciskās darbības veicējam piemērot iedzīvotāju ienākuma nodokli arī tad, ja saimnieciskā darbība veikta ar zaudējumiem. Tiesībsargs uzskata, ka tas ir pretrunā ar iedzīvotāju ienākuma nodokļa ekonomisko būtību un nav taisnīgi. 2022. gada 7. janvārī Satversmes tiesa atzina apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 105. pantam.

Pilsoniskās sabiedrības iesaiste likumdošanas procesos

- Pēc tiesībsarga novērojumiem aktīvākās un redzamākās nozares NVO tiek aicinātas uz Saeimas komisiju sēdēm, tiek uzklautas; nav bijušas sūdzības, vai dzirdēti gadījumi, kad kādai NVO būtu atteikta dalība Saeimas komisijas sēdē, ja ir bijusi interese. Tāpat Covid-19 apstākļos novērojām, ka MK sēdē piedalās vadošās NVO, dodot tām arī iespēju izteikties.
- Atsevišķos gadījumos, kad redzam, ka tiek skatīts jautājums, kas skar kādas grupas intereses, bet nav nodrošināta pārstāvība, esam aicinājuši pašas NVO pieteikties (Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas sēdē par mājokļu pieejamību cilvēkiem ar invaliditāti), un pārstāvība tiek nodrošināta. Īpaši par cilvēkiem ar invaliditāti atgādinām deputātiem par principu "Neko par mums bez mums".
- NVO visbiežāk pauž neapmierinātību, ka viņu viedokļi netiek ņemti vērā (C-19 jautājumos arodbiedrības; par Civilo savienību – konservatīvās NVO), tomēr tiesībsargs konstatē, ka NVO ir bijusi iespēja izteikties, tās ir uzklautas; viedokļi var būt dažādi, nav iespējams visu ņemt vērā.
- Šogad tiesībsargs par prioritāti izvirzījis mērķi pētīt pilsoniskās sabiedrības iesaisti pašvaldību darbā; pastāv bažas, ka pašvaldībās šis princips nedarbojas tik labi kā Saeimā un valdībā; iespējams vājāka NVO kapacitāte; vai pašvaldību atbalsts, (iesaiste konsultatīvās padomēs, darba grupās; NVO priekšlikumu izpēte; aktivitātes izpēte; pašvaldību atbalsts NVO darbībā)

Atbalsta sniegšana NVO

- Kopumā Latvijas pilsoniskā sabiedrība ir salīdzinoši mazaktīva, iespējams to noteic sociāli ekonomiskā situācija; iedzīvotāju prioritāte parūpēties par pamatvajadzībām, un tikai tad iesaistīties sabiedriskajā darbā; pieaugot labklājības līmenim, cilvēki vairāk sāk interesēties par apkārtējo vidi, iekļaujošu sabiedrību u.c. jaut.
- Nepieciešams stiprināt NVO prasmes projektu pieteikumu gatavošanā (tiesībsargs novērojis, ka atsevišķos gadījumos NVO trūkst šādas prasmes un nav iespēja piedalīties projektos, jo neprot rakstīt pieteikumus vai to administrēšana šķiet pārāk sarežģīta)
- Pašvaldību prakses izpēte noteikti ļaus izdarīt visaptverošākus secinājumus.

Mediju plurālisms un brīvība

- Kopumā mediju vide Latvijā vērtējama kā daudzveidīga. Darbojas gan sabiedriskie, gan komerciālie mediji. Novērojams, ka pēdējo gadu laikā sabiedrisko mediju kvalitāte krietni uzlabojusies, mediji piedāvā dažāda veida raidījumus (informatīvus, izglītojošus, izklaidējošus) dažādām sabiedrības grupām.
- Attiecībā uz ziņu atspoguļojumu sabiedriskie mediji sniedz objektīvu informāciju, atspoguļojot pārbaudītus faktus. Tiek uzklauti iespējami visu iesaistīto pušu viedokļi. Ziņu raidījumiem tiek nodrošināts surdotulkojums.
- Pandēmija izgaismoja milzīgu sociālo mediju ietekmi uz sabiedrību. Sociālajos medijos diezgan liela satura daļa bija saistīta ar nepārbaudītiem faktiem, apzināti sagrozītiem faktiem un dezinformāciju.

Par medijpratību tika runāts dažādos forumos, valsts institūcijas (piem. KM) veica dažādas kampaņas medijpratības veicināšanai.

- Elektronisko sakaru komersanti piedāvā cilvēkiem dažādu TV programmu klāstu. Programmu vidū daudzi bija Krievijas kanāli (nereti reģistrēti citā ES valstī), kuri bija iecienīti krievvalodīgo iedzīvotāju vidū. Līdz ar Krievijas iebrukumu Ukrainā 24. februārī Nacionālo elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (NEPLP) aizliegusi daudzu kanālu izplatīšanu krievu valodā, kuri turpināja atspoguļot Kremļa naratīvu. Šie lēmumi tika balstīti uz Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumu, kas aizliedz naida kurināšanu, kara, bruņota konflikta propagandu. Šajā likumā iestrādātas arī Audiovizuālo mediju direktīvas prasības, kas aizliedz vardarbības, kara, bruņota konflikta propagandu.
- Elektronisko sakaru komersanti piedāvā dažādas programmas, kurā iekļauti Latvijas komercmediju kanāli, arī ārzemju kanāli (angļu, vācu, franču, lietuviešu, igauņu, krievu).
- Pozitīvi vērtējams tas, ka darbu virszemes televīzijā atsāka sabiedriskais medijs krievu valodā (rus.lsm), jo pirms tam tas darbojās interneta versijā. Tas ir ļoti nozīmīgs solis, lai cilvēki, kas ikdienā runā krievu valodā, šajā vēsturiskajā situācijā saņem kvalitatīvu, objektīvu informāciju krievu valodā.
- Latvijā žurnālisti netiek politiski ietekmēti. Vienlaikus pandēmija izgaismoja vairākas problēmas. Notika žurnālistu lomas nonivelēšana no politiķu – populistu, kā arī atsevišķu sabiedrības pārstāvju (pat biedrību) puses. Saistībā ar pandēmiju tika izplatīta dezinformācija par vīrusu un vakcīnām. Ja žurnālisti šīs nepatīesās ziņas atmaskoja, viņi bieži vien saskārās ar verbāliem, pat fiziskiem uzbrukumiem, nevēlamu saziņu un vajāšanu.
- Februārī pirmajā instancē tika pasludināts tiesas spriedums pret personu, kas ilgstoši vajāja pētniecisko žurnālisti. Piekdien, 11. martā, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa krimināllietā par žurnālistes vajāšanu apsūdzēto aktīvistu atzina par vainīgu un sodīja ar īslaicīgu brīvības atņemšanu uz diviem mēnešiem.
- Tāpat ik pa brīdim vērojama nekonstruktīva kritika, aizskārumi no politiķu puses, ja sabiedriskie mediji atspoguļo viņu pārliecībai atšķirīgu viedokli.
- Tā, piemēram, verbāli uzbrukumi sabiedriskajiem medijiem bijuši no atsevišķiem Nacionālās apvienības deputātiem. Pēc vairāku Satversmes tiesas labvēlīgu spriedumu viendzimuma pāru regulējuma lietās bija dzirdami pārmetumi medijiem, ka tie neatspoguļo konservatīvās sabiedrības daļas viedokli.
- Rudenī kāds deputāts populists draudēja žurnālistiem, ka viņi zaudēs savu darbu (ja viņš būs valdībā), ja neatspoguļos demonstrācijā atnākušo skaitu pēc viņa prāta.
- Darbojas žurnālistus apvienojošas organizācijas – Latvijas Žurnālistu asociācija un Latvijas Žurnālistu savienība.